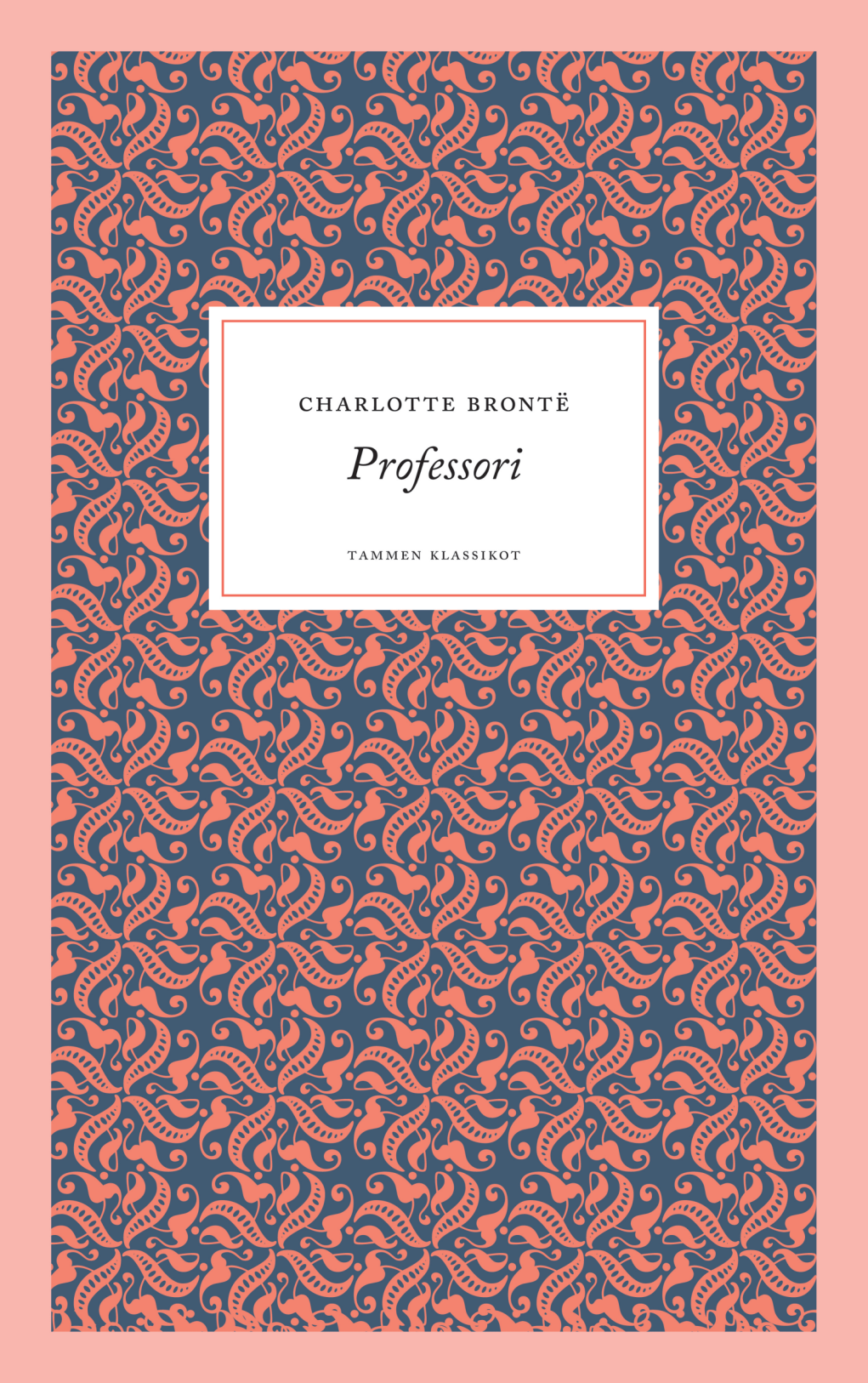

CHARLOTTE BRONTË

Professori

TAMMEN KLASSIKOT

Professori

CHARLOTTE BRONTË

Professori

TAMMEN KLASSIKOT

ESIPUHE JA SUOMENNOS
INKERI KOSKINEN

TAMMI

HELSINKI

Milton-sitaatit on suomentanut Yrjö Jylhä.

Englanninkielinen alkuteos *The Professor* ilmestyi 1857.
Ensimmäinen suomenkielinen painos ilmestyi 2009.

Suomenkielinen laitos © Inkeri Koskinen ja Tammi 2009

Tammi on osa Werner Söderström Osakeyhtiötä
Tammi, Lönnrotinkatu 18, 00120 Helsinki

ISBN 978-952-04-7739-4

Painettu EU:ssa
Tuoteturvallisuuteen liittyvät tiedustelut tuotevastuu@tammi.fi

CHARLOTTE BRONTË

Aluksi – tauteja, frenologiaa ja syöjätärnaisia

Charlotte Brontën elämä oli kaikkea muuta kuin helppo, mutta kertomuksissa siitä on outoa lumoa. Koko harvinaisen lahjakas sisarusparvi sai kokea kovia, menetykset jättivät heihin jälkensä ja kaikki kuolivat nuorina. Siksi heidän lapsuutensa maisemat, pohjoisen Englannin nummet, joita he eivät koskaan lopullisesti hylänneet, sekä lasten yhdessä loihtimat monimutkaiset tarinat saavat mielikuvituksen liikkeelle.

Charlotte syntyi vuonna 1816 Yorkshiressa, Pohjois-Englannissa. Hänen isänsä Patrick Brontë oli anglikaaninen pappi. Äiti Maria Branwell kuoli saatettuaan maailmaan kuusi lasta, viisi tytärtä ja yhden pojan, ja lapset jäivät isän ja tätinsä Elisabeth Branwellin hoiviin. Kuolemantapaukset eivät päättäneet tähän, sillä myös perheen kaksi vanhinta tytärtä menehtyi. Heidät oli lähetetty yhdessä Charlotten ja nuoremman Emilyn kanssa sisäoppilaitokseen, jota ei kuitenkaan valittu kovin onnistuneesti. Koulun olot olivat kohtuuttoman kovat pienille lapsille ja ne heikensivät Charlotten terveyttä pysyvästi. Brontë kuvaa tuota turmiollista koulua *Kotiopettajattaren romaanin* unohtumattomassa alussa:

Vaatetuksemme oli riittämätön suojaamaan purevalta pakkaselta. Meillä ei ollut päällyskenkkiä, lumi pääsi kenkiemme sisään ja sulii siellä. Meillä ei ollut käsineitä, ja kädet samoin kuin jalatkin tulivat täyteen pakkasenspuremia. Muistan varsin hyvin kuinka ilkeästi kylmettyneet,

turvonneet varpaani polttivat joka ilta ja kuinka vaikea niitä oli aamulla saada kenkiin. Ruoan niukkuus myöskin masensi mieltä. Meillä oli kasvavien lasten hyvä ruokahalu, ja ravinto, jonka saimme, olisi hädin tuskin pitänyt hengissä heikkoa sairasta. Ravinnon riittämättömyydestä johtui vielä eräs epäkohta, joka suuresti rasitti nuorempia oppilaita. Sopivan tilaisuuden sattuessa koettivat nimittäin nälkiintyneet isot tytöt houkutella tai riistää pienemiltä osan heidän annoksistaan. Monta kertaa sain jakaa kahden halullisen kesken tuon kallisarvoisen kappaleen ruskeata leipää, joka annettiin teen aikana ja kun vielä olin luovuttanut kolmannelle puolet kahvikuppini sisälyksestä, nielaisin itse toisen puolen salaisten, nälän hokuttelemien kyynelten suolaamana.¹

Lapset otettiin pois koulusta, ja Charlotte ja Emily säilyivät hengissä. Heidän isosiskoillaan Elisabethilla ja Marialla oli huonompi onni: he kuolivat tuberkuloosiin pian takaisin kotiin päästyään. Tämän jälkeen perhe eli Haworthissa Yorkshiressa, pohjoisella paikkakunnalla, jossa isä Patrick toimi kirkkoherrana.

Brontën sisarusten lapsuudesta on kirjoitettu paljon. Kiinnostus heidän lapsuuttaan kohtaan ei ole ihme, sillä kaikki kolme sisarta, Charlotte, Emily ja Anne, päätyivät maailmankirjallisuuden historiaan ja heidän intonsa kirjoittamiseen heräsi jo lapsuudessa. Myös heidän veljellään Branwellilla oli tärkeä osa sisarusparven mielikuvitusmaailmojen synnyssä. Muutamat leikin vuoksi kirjoitetut kertomukset laajenivat ja saivat jatkoa, ja vuosien saatossa lasten kirjoittamista tarinoista ja runoista syntyi laajoja fantasiamaailmoja, joista tärkeimmät olivat Charlotten ja Branwellin Angria sekä Emilyn ja Annen Gondal. Suuri osa

¹ *Kotiopettajattaren romaani*, suom. Tyyni Haapanen.

miniatyyrimäisen pienellä käsialalla kirjoitetuista (paperia piti säästää) monimutkaisista saagoista on yhä tallessa.

Charlotte jatkoi myöhemmin koulunkäyntiä ja toimi sitten sekä opettajana tyttökoulussa että kotiopettajattarena useissa perheissä. Parhaiten hän kuitenkin viihtyi kotona sisarustensa seurassa. Vuonna 1842 hän lähti sisarensa Emilyn kanssa Brysseliin. He asettuivat Constantin Hegerin ja hänen vaimonsa Claire Zoé Hegerin pitämään sisäoppilaitokseen, jossa he olivat sekä opettajia että oppilaita: Charlotte opetti englantia ja Emily musiikkia. He joutuivat kuitenkin palaamaan pian Englantiin, sillä heidän tätinsä Elisabeth Branwell kuoli, ja perhe tarvitsi vanhimpia tyttäriään.

Charlotte lähti Brysseliin Hegerien oppilaitokseen vielä toistamiseen vuonna 1843, tällä kertaa yksin. Tämä jälkimmäinen kokeilu oli vaikea, sillä Charlotte oli yksinäinen, kaipasi kotiin ja kaiken lisäksi vielä rakastui syvästi koulun johtajaan Constantin Hegeriin. Vuoden päästä hän päätti lopulta palata kotiin.

Sisarukset olivat kirjoittaneet kiivaasti lapsuudestaan saakka, joten ei ihme, että aikuistuttuaan he alkoivat haaveilla kirjoitustensa julkaisemisesta. Vuonna 1846 Charlotte, Emily ja Anne julkaisivat yhteisen runokokoelman salanimillä Currer, Ellis ja Acton Bell. Nimet oli tietoisesti valittu niin, ettei niistä voinut päätellä kirjoittajien sukupuolta. Vaikka runokokoelma ei menestynyt, sisarukset alkoivat sen julkaistuaan kukin saattaa valmiiksi romaania. Charlotten ensimmäinen romaanikäsitkirjoitus, *Professori*, ei kuitenkaan kiinnostanut kustantajia. Tästä lannistumatta hän jatkoi työntekoa ja oli niin nopea, että *Kotiopettajattaren romaani* julkaistiin 1847, samana vuonna kuin Emilyn *Humiseva harju* ja Annen *Agnes kotiopettajatar*.

Kotiopettajattaren romaani herätti suurta huomiota, sitä pidettiin hätkäyttävänä, ja edelleen nimen Currer Bell takana piilevän kirjoittajan henkilöllisyydestä esitettiin monia teorioita.

Charlotte halusi kuitenkin säilyttää rauhansa, ja vaikka moni ennen pitkää tiesi kuka Currer Bell oli, hän julkaisi salanimellä seuraavatkin teoksensa *Shirleyn* ja *Syrjästäkatsojan tarinan*.

Sisaret menestyivät kirjallisella urallaan, mutta heidän veljensä onni oli kovempi. Hän onnistui julkaisemaan runojaan lehdis-
sä ja kokeili monenlaisia töitä, mutta menestyi huonosti. Lopulta hänkin palasi lapsuudenkotiinsa, siinä vaiheessa jo pahasti alkoholisoituneena. Vuonna 1848 hän epäterveellisten elintapojensa heikentämänä kuoli. Isku oli Charlottelle kova, ja lisää oli tulossa. Emily menehtyi tuberkuloosiin saman vuoden lopulla, ja seuraavana keväänä Anne seurasi häntä. Sisarustensa kanssa ikänsä elänyt ja kirjoittanut Charlotte jäi yksin isänsä seuraan. Hän oli menestynyt kirjailija, mutta ei viihtynyt kirjallisissa piireissä eikä suostunut muuttamaan pappilasta.

Viiden vuoden kuluttua, kesällä 1854, Charlotte meni aikansa epäröityään naimisiin isänsä apulaisen Arthur Bell Nichollsin kanssa. Avioliitto jäi lyhyeksi. Charlotte alkoi pian odottaa lasta, mutta hänen jo lapsuudessa heikentynyt terveytensä ei kestänyt raskautta. Keväällä 1855 hän kuoli yhdessä syntymättömän lapsensa kanssa – kuoleman saattoi aiheuttaa joko sisaretkin vienyt tuberkuloosi tai jatkuvan pahoinvoinnin aiheuttama nestehukka ja nälkiintyminen.

Charlotten isä eli paljon kaikkia lapsiaan pidempään ja piti huolen muun muassa siitä, että hänen tyttärensä ensimmäinen romaani *Professori* julkaistiin lopulta tämän kuoleman jälkeen. Teosta pidettiin pitkään *Syrjästäkatsojan tarinan* heikompana sisarena. Charlotte käsitteli tässä viimeisessä romaanissaan samoja aiheita, joihin oli jo paneutunut *Professoria* kirjoittaessaan. Ensimmäisen romaanin sivuuttaminen on kuitenkin virhe. Vaikka kertomuksessa on joitain samoja elementtejä kuin *Syrjästäkatsojan tarinassa*, eroakin on huomattavasti ja lopetus on täysin toisenlainen. Brontë oli itsekkin sitä mieltä, että teos oli hylätty

huonoin perustein, ja hän kirjoitti siihen myöhemmin pienet alkusanat toivoen vielä saavansa kirjan julki:

Tämä pikku kirja kirjoitettiin ennen *Kotiopettajattaren romaania* ja *Shirleytä*, mutta sille ei voi anoa minkäänlaisia myönnytyksiä sillä perusteella, että se olisi ensi yritys. Ensi yritys se ei todellakaan ollut, sillä sen kirjoittanut kynä oli aiemmin kulunut kovasti vuosia kestäneissä harjoituksissa. En tosiaan ollut julkaissut mitään ennen kuin aloitin *Professorin* kirjoittamisen, mutta monissa karkeissa yrityksissä, jotka tuhosin lähes heti ne luotuani, olin päässyt yli kaikesta mieltymyksestä, jota minulla ehkä aikaan oli ollut koristeelliseen ja tarpeettomaan kirjoittamiseen, ja olin alkanut suosia sitä, mikä oli yksinkertaista ja kotoisaa. Samalla olin omaksunut joukon tapahtumien päähenkilöä yms. koskevia periaatteita, jotka teoriassa yleensä hyväksyttäisiin, mutta joiden seuraukset, kun ne viedään käytäntöön, usein tuottavat kirjailijalle enemmän yllätyksiä kuin iloa.

Sanoin itselleni, että sankarini saisi raivata tiensä elämän halki kuten olin nähnyt todellisten elävien miesten raivaavan omansa; että hän ei koskaan saisi šillinkiäkään, jota ei olisi itse ansainnut; että mitkään äkilliset sattumat eivät kohottaisi häntä hetkessä vaurauteen ja korkeaan asemaan; että se pieni toimeentulo, jonka hän saisi, hänen tulisi saavuttaa otsansa hiellä; että ennen kuin hän löytäisi edes lehtimajaa johon istahtaa, hänen tulisi kyetä nousemaan ainakin puoleenväliin ”Vaikeuksien mäkeä”; että hänen ei tulisi edes naida kaunista tyttöä tai korkearvoista ladyä. Aatamin poikana hän saisi jakaa Aatamin kohtalon ja juoda koko elämänsä ajan sekoittuneesta ja vaatimattomasta nautintojen maljasta.

Pian sain kuitenkin huomata, että kustantajat eivät yleensä juurikaan arvosta tätä periaatetta, vaan olisivat pitäneet jostain mielikuvituksellisemmasta ja runollisemmasta – jostain joka olisi sopinut paremmin yhteen pitkälle vietyjen kuvitelmien kanssa, jostain päätöksessä pitävälle maulle mieluisasta, jostain joka kävisi hellemmille, yleville, maailmasta vieraantuneille tunteille. Tosiaankin, ennen kuin kirjailija on koettanut saada hyväksytyksi tämänlaatuisen käsikirjoituksen, hän ei voi arvata millaisia varastoja romantiikkaa ja tunteikkuutta piilee rinnoissa, joiden hän ei olisi osannut arvata kätkevän moisia aarteita. Liikemiesten kuvitellaan yleensä suosivan todellista. Koeteltaessa tämä ajatus osoittautuu usein vääräksi: intohimoinen mieltymys villiin, ihmeelliseen ja jännittävään, outoon, hätkäyttävään ja raastavaan liikuttaa monia sieluja, jotka pinnalta näyttävät tyyniltä ja selväjärkisiltä.

Koska näin on, lukija varmasti ymmärtää, että saavuttaakseen hänet painettuna kirjana tämän lyhyen tarinan on täytynyt selvittää erinäisistä kamppailuista – niin se todella on. Ja loppujen lopuksi sen vaikein kamppailu ja kovin koettelemus on vielä edessä, mutta se lohduttautuu, vaimentaa pelon, nojaa maltillisten odotusten sauvaan ja mutisee hiljaa itsekseen kohottaessaan silmänsä yleisön silmiin: ”Vähäisen ei tarvitse pelätä kaatumista.”

Currer Bell

Brontën toive saada kirja julki toteutui kuitenkin vasta hänen varhaisen kuolemansa jälkeen. Tarina ei tosiaan ole yhtä huiman mielikuvituksellinen kuin hänen suosituimman teoksensa *Kotiohjaajan romaanin*, mutta *Professori* on kuitenkin hyvinkin

kypsä ja valmis esikoisteos. Suomentajana en voi kuin ihmetellä, ettei sitä ole käännetty jo aiemmin.

Professori eroaa eräessä tärkeässä suhteessa kaikista muista Charlotte Brontën romaaneista: sen päähenkilö on mies. Muissa hänen teoksissaan tarina seuraa naista – tai sitä jopa kertoo nainen, usein jossain määrin Brontëä itseään muistuttava nainen. *Professoristakin* löytyy hahmo, jossa näkyy Charlotten omakuvan piirteitä, mutta minäkertoja on nuori, jäyhä ja hieman äreä mutta rehti William Crimsworth. Brontëä arvostetaan nimenomaan naisten kokemusten kuvaajana, ja on yllättävää ja kiinnostavaa lukea, kuinka hän hahmottelee tämän tarinan päähenkilöä.

Brontën teokset olivat aikanaan hyvin epäsovinnaisia. Romaanien vahva aistillisuus ja naisten tunne-elämän ja kunnianhimojen suorasanaa kuvaus herätti paljon huomiota ja sitä pidettiin suorastaan sopimattomana. Toisen, nykylukijalta helposti huomaamatta jäävän sopimattomuuden muodostivat teosten runsaat viittaukset Raamattuun ja muihin uskonnollisiin kirjoituksiin. Papintyttären mitä yllättävimmissä yhteyksissä viljelemiä suoria tai lähes suoria lainauksia Raamatusta pidettiin rienaavina. Niitä suomentaessani olen käyttänyt vuoden 1938 raamatunkäännöstä. Tänäpä harva edes tunnistaa tässä katkelmassa esiintyvän kaltaisia, Brontën eläessä pahennusta herättäneitä viittauksia (vrt. Ps. 39:3):

Kannoin hattua kädessäni, ja hiusteni läpi kulkeva lempeä ilmapirtaus rauhoitti ohimoitani kuin palsami. Sen virvoittava vaikutus ei kuitenkaan tunkeutunut syvemmälle kuin vain kehon pintaan, sillä kävellessäni Mdlle. Reuterin vierellä sydämeni hehkui minun rinnassani, ja samalla kun pohdiskelin, sen tuli paloi. Sitten avasin suuni ja puhuin...

Nykylukijakin saattaa hieman järkyttyä ainakin tätä Brontën teosta lukiessaan, mutta eri syistä kuin 1800-luvun yleisö: kirja vaikuttaa nimittäin paikoittain suorastaan rasisiselta. Charlotte oli omaksunut monia aikanaan yleisesti hyväksyttyjä käsityksiä kansojen ja yhteiskuntaluokkien välisistä eroista, jotka eivät nykyään tunnu kovin korrekteilta. Erityisesti belgialaisia kuvataan tylyin sanoin. Heidän ”älylliset lahjansa olivat yleensä heikkoja, heidän eläimelliset taipumuksensa vahvoja”, ja ”olisi ollut todella absurdia vaatia heiltä paljoa mitä tulee älylliseen ponnisteluun”. Jähmeä uppiniskaisuus ilmenee myös belgialaisten ulkoisissa rotupiirteissä. Esimerkiksi kahdella kertomuksessa vilahtevalla apuopettajalla on ”aidot flaamilaiset kasvopiirteet, joihin älyllinen alemmuus on merkitty viivoilla, joista kukaan ei voi erehtyä”.

Kuten monet aikalaisensa, Brontë uskoi, että ihmisen luonne on suorastaan mitattavissa hänen kasvopiirteistään ja kallonmuodosta. Näin ei ollut pelkästään puhuttaessa kansojen ja rotujen ominaisuuksista, vaan myös yksilöiden kohdalla. Niinpä kirjan kertoja William Crimsworth lausuu sumeilematta eräästä vaikealuonteisesta koulutytöstä seuraavasti:

Ihmettelen kuinka kukaan, katsoessaan tuon tytön päätä ja ilmettä, oli saattanut ottaa hänet kattonsa alle. Hänellä oli täsmälleen samanmuotoinen kallo kuin Paavi Aleksanteri kuudennella; hänen hyväntahtoisuuden, kunnioituksen, vakaumuksellisuuden ja pitkäjänteisyyden elimensä olivat harvinaislaatuisten pienet, kun taas omahyväisyyden, lujouden, tuhoavuuden ja riidanhaluisuuden elimensä mielettömän suuret.

Brontë selvästi hyväksyi opin, että ihmisen henkiset piirteet määräytyvät syntymässä ja näkyvät kasvoilla lapsesta pitäen. Tämä

nykyään hätkähdyttävä oletus oli 1800-luvulla varsin tavallinen. Ihmisten kallonmuotoja ja kasvonpiirteitä eriteltiin tarkasti, ja kuten yllä olevasta katkelmasta käy ilmi, luonteen ominaisuudet saatettiin yhdistää hyvinkin tarkasti tiettyihin pään muotoihin ja kasvojen viivoihin. Tätä pseudotieteellistä ja nykyään jo moneen otteeseen vääräksi todistettua oppia nimitetään frenologiaksi. Brontë ei ole suinkaan ainoa 1800-luvulla elänyt kirjailija, joka suhtautui siihen täysin vakavissaan; esimerkiksi Arthur Conan Doyle antaa tohtori Watsonin todeta erästä rikollisesta, että tällä oli ”filosofin otsa ja nautiskelijan alaleuka – hänellä oli varmaan ollut elämänsä alussa erinomaiset taipumukset sekä hyvään että pahaan”².

Brontë on avoimen isänmaallinen tavalla, joka voi nykyään tuntua jopa sopimattomalta, koska kuten yllä nähtiin, se saattoi johtaa melkoiseen toisten kansojen parhaamiseen. Hänen ajatus-
tapansa eivät tässä suhteessa olleet kuitenkaan mitenkään epätavallisia. Isänmaallisuus näkyy myös hänen kiinnostuksessaan kansantaruja kohtaan. Jo edellisellä vuosisadalla Euroopassa oli virinnyt into kerätä ja julkaista suullisena perinteenä eläneitä tarinoita ja lauluja, joiden uskottiin kertovan kansojen myyttisestä menneisyydestä. Tämä into teki selvästi vaikutuksen myös Charlotten. Frenologiaa ei enää yhtä selvästi näy hänen myöhemmissä teoksissaan, mutta viittaukset skotlantilaisiin legendoihin ja kummitustarinoihin sekä Englannin nimittäminen maan muinaisella nimellä Albion toistuvat kirjasta toiseen.

Kirjasta toiseen toistuu myös eräs Charlotten omiin kokeuksiin kietoutuva teema. Brysselissä asuessaan hän rakastui koulunsa johtajaan Constantin Hegeriin, joka oli naimisissa eikä tietävästi koskaan vastannut Charlotten tunteisiin. Mies ei lopulta vastannut edes kirjeisiin, joita Charlotte lähetti hänelle

² *Sherlock Holmesin seikkailut*, uud. suom. O. E. Juurikorpi.

vielä Englantiin palattuaankin. Muutama kirje on säilynyt, ja ne kertovat omistautuneesta, intohimoisesta, vähään tyytyvästä ja surullisesta rakkaudesta. Ei siis ihme, että Hegerin hahmo näkyy monessa Brontën sankarissa – myös *Professorin* päähenkilössä. Ehkä vielä kiinnostavampaa on se, millaisia muotoja Brontën oma surullinen ja dramaattinen rakkaustarina saa hänen kirjoissaan ja missä hahmoissa voi ehkä tunnistaa Charlotten ajatukset rakastettunsa vaimosta, Claire Zoé Hegeristä. Miten hän luonnostelee lukijan eteen sen viekoittelijan, jonka vuoksi sankarittaren sydän on murtua?

Brontën tunnetuin teos *Kotiopettajattaren romaani* on tarina nuoresta tytöstä, joka tietämättään rakastuu naimisissa olevaan mieheen, mies näet salaa mielipuolen vaimonsa. Charlotte ei tyydy tekemään vaimosta vain raivohullua, vaan tämä on jo ennen järkensä menettämistä ollut paheellinen, liki demoninen olento, jonka kanssa kirjan sankari oman kertomuksensa mukaan huijattiin naimisiin:

Elin neljä vuotta yhdessä tuon naisen kanssa, ja sinä aikana hän totisesti koetteli minua. Hänen luonteensa kypsyi ja kehittyi pelottavan nopeasti, hänen paheensa versoivat voimakkaina – kauhean voimakkaina – vain julmuus olisi voinut tukahduttaa niitten kasvua, enkä minä tahtonut olla julma. Kuinka kääpiömäinen olikaan hänen älynsä ja kuinka jättiläismäiset hänen huonot taipumuksensa! Mitä kirousta nuo taipumukset tuottivatkaan minulle! Bertha Mason – kunniantoman äidin todellinen tytär – antoi minun tuntea kaikki ne kauhut, kaiken sen alennuksen ja häpeän, jotka odottavat siveettömään ja juomahimoiseen naiseen sidottua miestä.³

³ *Kotiopettajattaren romaani*, suom. Tyyni Haapanen.

Charlotte Brontën epäsovinnainen esikoisteos

Eletään 1800-luvun alkupuolta, teollistumisen ja romantiikan aikakautta. Etonista valmistunut William Crimsworth matkustaa Brysseliin toimiakseen siellä opettajana, eli professorina, kuten Belgiassa sanotaan. Tyttökoulu tarjoaa periaatteelliselle nuorukaiselle haasteita ja houkutuksia. Aikansa kahleista pyristelevälle Williamille tärkeintä on kuitenkin kulkea omaa tietään kohti tosirakkautta muiden juonitteluista huolimatta.

www.tammi.fi

84.2

ISBN 978-952-04-7739-4